

Asfergstenen og det gode selskab

Af Lars Heltoft

The Asferg stone belongs to a group of Danish Viking-Age runic stones, consisting as so often of a standard appraisal of the virtues of some late chieftain, but falling short with respect to one or two wordings that seem to make no sense. This has been ascribed to malpractice by the author or by the carver, casting doubt on the validity of the whole text as a witness of linguistic facts. I suggest a reading of the sequence **kuþru : þin :** that makes sense both runologically, linguistically and textually, namely as *gōðrōðinn*, West Norse **góðrōðinn* ‘eloquent’. Thus, the outcast Asferg stone is promoted to the status of a reliable linguistic witness of Early Old Danish, including the archaic accusative word form **bruþr** ‘brother’. I draw some conclusions concerning the synchronic and diachronic shapes of kinship terms in Early Scandinavian, including the Malt stone form **faupr**, read by me as *fōðr*, but taken by several runologists to be a carving error for a two-syllable accusative form, e.g., *faður* ‘father’.

1. Asfergstenen¹

Asfergstenen tilhører en gruppe af runesten fra vikingetiden der på den ene side er tydelige eksempler på en standardformel til lovprisning af og minde om en afdød stormand, men som på den anden side indeholder ord eller passager der ikke synes at give mening, eller i hvert fald afviger fra formler som *harþa kuþan þiakn harða gōðan þegn* ‘en virkelig dygtig tegn’ eller *harþa kuþan trik harða gōðan dreng* ‘en virkelig dygtig kriger’. I det følgende foreslår jeg en fortolkning af det hidtil uforståede **kuþru : þin :** der giver mening både runologisk, sprogligt og tekstligt. Hermed forfremmes Asfergstenen fra sin status som et runologisk tvivlsomt tilfælde til et næsten førsteklases vidnesbyrd om olddansk i det 10. århundrede (dateringen er 970-1020). Jeg gennemgår først det nye tolkningsforslag, dernæst drager jeg konsekvenserne for vurderingen af stenens samlede bidrag til vores viden om dette sprogrtrin, herunder især

-
- 1 Tak til Michael Schulte og Michael Lerche Nielsen for konstruktiv og berettiget kritik af en tidligere version. Jeg har fulgt en del forslag, frem for alt Niensens om at inddrage Svante Lagman (1989). Også tak til en anonym bedømmer for gode detailforslag. Ansvar er naturligvis mit.
 - 2 **Halvfed** sats bruges udelukkende om direkte translittererede former som fx **bruþr** fra Asfergstenen. Ellers bruges ordinær, fx: ‘den ventede akkusativform kuþan’. Transskriberet tekst er i *kursiv*, også gennemført i gengivelser af Runer.dk.

slægtskabstermernes morfologiske struktur. Lad os først se på Asfergstenen, især som den behandles i Runer.dk og i Danmarks Runeindskrifter.

Asfergstenen MJy 47, DR 121

**: þurgir : tuka : sun : rispi : stin : þannsi : iftir : mula : bruþr :
 ÞōrgēRR Tōka sun rispi stēn þannsi æftiR Mūla, brōð[u]r
 sin : harþa : kuþru : þin :**
sinn, harða gōðr þe[g]n.

Thorger Tokes sun rejste denne sten efter Mule sin broder, en meget god tegn

Transskription og oversættelse efter Runer.dk, dog sættes transskriptioner konsekvent med kursiv. Ifølge DR er en sikker tolkning af **kuþru : þin** : ikke givet, men forskningshistorien viser en vis konvergens.

Næsten alle³ mener at sekvensen må dreje sig om ‘en virkelig god tegn’. Mange mulige paralleller kunne pege på apposition til **mula bruþr : sin**, fx **harþa kuþan þiakn** *harða gōðan þegn* ‘en virkelig dygtig tegn’ Östra Herrestad-stenen (Sk 43, DR 343) eller fra egnen: fx Randerssten 1 (MJy 59, DR 115) ... **hrþa kuþan þign**, *harða gōðan þegn* ‘en virkelig dygtig tegn’, Glenstrupsten 2 (MJy 49, DR 123) ... **harþa kuþan þign**, og videre omkring: Giverstenen (NJy 65, DR 130), Gunderupsten 1 (NJy 46, DR 143), Skovlængestenen (Syd 9, DR 213) o.a.⁴ Problemet er her især at man ikke finder den ventede akkusativform *kuþan*; formen **kuþru** ligner med sit **-r-** mere en nominativform. P. G. Thorsen (1864-1879, 92) og Lis Jacobsen (DR anm.) læser da også **kuþru** som en nominativform der peger tilbage på stenrejseren Thorger.

En helt afvigende tolkning findes i Wimmers runeværk (1893-1908, bd. 2,1, s. 237, 50 Asfærg), hvor det originalt foreslås at læse *harða góð ró þín*, hvad der efter Wimmer kan forstås som et ønske om et uforstyrret gravmæle. Tolkningen diskuteres ikke i DR. Jeg har en vis sympati for tolkningsforslaget og for Wimmers rune- og teksttro strategi:

skrivemåden **kuþru** for **kuþr** [ville] være ganske enestående (...)
 Hertil kommer at også udeladelsen af **k (g)** i det følgende **þin** ville

3 Se DR sp. 159, Anm. 2: Thorsen, Stephens, Kock, Brate, Lis Jacobsen.

4 Stephens, Brate, Kock.

være meget påfaldende. ... [Jeg antager] at runeristeren netop nøjagtig har gengivet de ord, som han har villet udtrykke, idet harþa : kuþru : þin ligefrem betyder *harða góð ró þin* »såre god (være) din ro! altså et ønske om, at den døde må hvile i fred.« (Wimmer 1893-1908, bd. 2,1, 237)

Derefter henvises der til Nørre Nærå-stenen som parallel, uden at det drøftes hvad gravfreden egentlig kunne dække over hvis det drejer sig om værneformler i en ikke-kristen kontekst. Jeg kender ingen paralleller til ønsker uden verbalform i runematerialet og vælger derfor at se bort fra muligheden. Mit ærinde er at foreslå en tredje mulighed.

Med Lis Jacobsens tolkning følger også en forestilling om skødesløshed eller mere neutralt udtrykt: fejlristning.⁵ Moltke (1976: 261; 1985: 318) tilslutter sig – trods sin tidligere forsigtighed; også Niels Åge Nielsen (1983: 171-72) og Runer.dk har dette grundsynspunkt. Positionen kunne ligne et forsøg på at skaffe sig overhånd i forhold til en ukvalificeret rister, jf. Moltkes (1976/1985) kommentar: »slutningen er gået helt i fisk«/»with the carver going to pieces completely at the end«. Billedteksterne til Asfergstenen i Moltkes to bøger er bestemt ikke skånsomme heller. Her gengives den danske tekst: »Stenen har sikkert været under behandling af en stenhugger, der ikke var skriftkyndig; men han har klaret sine runer bedre end Dalby-fuskeren« (Moltke 1976: 261).

Andre forslag kender jeg ikke. Imer (2016: 67) formidler rimeligt nok en rekonstrueret tekst i oversættelse: »Thorger Tokes søn rejste denne sten efter sin bror Mule, en meget god thegn«.

I Runer.dk (MJy 47) er sigtet at kvalificere og sandsynliggøre de fejlristninger på stenen som DR agiterer for. Der hedder det således:

Det fejlskrevne »harþa : kuþru : þin« er enten fejl for den ventede apposition i akkusativ »harða gōðan þe[g]n« eller fri apposition i nominativ »harða góðr þe[g]n«; i så fald med en uetymologisk støt-tevokal i kuþru. Som det mindst indgribende tolkningsalternativ, må appositionen i nominativ foretrækkes. Af indskrifttypologiske grunde er det mest sandsynligt, at der er tale om en apposition til den afdøde, jævnfør fx Kolind-stenen, MJy 42.

5 Se igen DR sp. 159, Anm. 2., hvor forfatterne divergerer. »E. M. mener, at man må lade slutningen henstå utolket, medens L. J. anser det for sandsynligt at udsagnet er en (skødesløs) gengivelse for harþa kuþr þin som tillæg til stenrejseren.«

Forskningshistorien tilbyder således to diagnoser af den formodede fejlristning. Den ene, en forvanskning fra den ventede akkusativform *kuþan* til **kuþru**, fører efter min mening til uforklarlighed. I denne forvanskning ligger de forvekslede runer (**r** for **a**, **u** for **n**) så langt fra hinanden at forvekslingen ikke kan sandsynliggøres og netop forekommer usandsynlig. Lagman (1989, 34) viser for svensk materiale at selv de sandsynligste forvekslinger som **r** for **u** og omvendt kun findes i 0,1% af tilfældene.

Den anden fejldiagnose forudsætter begrebet ‘fri apposition i nominativ’, altså en apposition der ikke kongruerer med noget led i resten af indskriften, men står i nominativ som den umarkerede kasusform: »*harða gōðr þe[g]n*«. Her er det igen graferne **ru** der giver problemer. Hvis der endelig skal være tale om støttevokal i nominativ, skal rækkefølgen være **ur**, men som forveksling er dette med Lagman usandsynligt. Det uddybes ikke i *Runer.dk* hvad der menes med begrebet ‘uetymologisk støttevokal’, men måske sigtes der til et ad hoc-indskud i fugen mellem mange konsonanter, fx *kuþr_þin*.

Appositioner uden kongruens – altså i nominativ – er ikke ukendte i de nordiske oldsprog,⁶ men der er meget få paralleller i dansk runemateriale, jf. K. M. Nielsen (1945: 85). I de allerfleste tilfælde er nominativer i appositioner klare markeringer af kongruens med subjektet og dermed af identitet med subjektsreferenten, jf. som det mest imponerende eksempel Sønder Vissing-sten 1 (MJy 98, DR 55):

6 Et godt eksempel er fra Sjelens Trøst hvor topikled kan stå i nominativ i ekstern position, uafhængigt af referentens funktion i sætningen selv (topikledet svarer til et direkte objekt i sætningen, uden pronominal repræsentation):

al divr oc alle fughla oc alt thæt som kryba can vpa jordhene, tha ledh vt af arkene (SjT 36, 31 – 37, 1)

alle (nom/akk) dyr og alle (nom) fugle og alt det som krybe kan på jorden, da led ud af arken
alle dyr og alle fugle og alt det som kan krybe på jorden, (om dem siger jeg): led (dem) ud af arken

(Fra Heltoft, uma. Nielsen. 2019.)

- (1) **tufa i lēt i kaurua i kubl mistiuis i tutir i uft i muþur sina i**
Tova lēt gǫrwa ku(m)bl Mistivis dōttir øft mōður sina

kuna harats i

kuna Hara[l]ds

hins i kuþa i sunar kurms

hins gōða sunar Gorms

Tove, Mistivojs datter, kone til Harald den gode Gorms søn, lod kumlet gøre efter sin moder

Runer.dk peger på Kolindstenen som mulig støtte og parallel til fri apposition (gengivet i translitteration og transskription):

- (2) Kolindstenen (MJy 42, DR 108)
tusti : risþi : stin | þānsi : ift : tufa : is | uarþ (: tuþr : ustr :
Tōsti rēsþi stēn þānsi æft Tōfa, es varð dōðr østr,

burþu|r : sin : smiþr : asuiþaR

brōður sinn, smiðr Ásviðar.

Toste rejste denne sten efter Tove, som døde østpå, sin broder, Asveds Smed

DR opfatter teksten som subjektsapposition; det støttes af N. Å. Nielsen (1983: 168-69). Runer.dk giver ikke alle de bagvedliggende præmisser for at regne med fri apposition, men mon ikke tanken er at den lange afstand til subjektet og placeringen klos op ad den kongruerende, bundne apposition taler for at der refereres til Tove?⁷

En tolkning der giver mening til sekvensen **ru** som den står i **kuþru**, må være at foretrække.

7 Nærheden til akkusativformen **burþur sin** kunne vel lige så godt betyde at man ventede fortsat kongruens. I øvrigt kan man overveje om *smiðr asviðar* kunne være en ristersignatur: en selvstændig ytring i form af et nominal eller en nominalsætning: 'Asveds håndværker' el. 'håndværkeren (var) Asveds'. Man ville da også overflødig gøre N. Å. Niensens overvejelse (1983: 169) om indskriften som et eksempel på at »et tyende rejser et mindesmærke over en af sine pårørende.«

2. Forfatterens tolkning

Jeg mener **kuþru : þin** : lader sig forstå helt entydigt ud fra de runer der rent faktisk er ristet, nemlig:

Asfergstenen, forfatterens tolkning.

: þurgir : tuka : sun : risþi : stin : þan(n)si : iftir : mula :
þorgēRR tōka sun rēspistēn þan(n)si eftir mūla

bruþr: sin : harþa : kuþru : þin :

brōðr sin harða gōðrēðin

Torger Tokes søn rejste denne sten efter sin broder Mule, virkelig veltalende (var han)

En oversættelse ‘sin meget veltalende broder Mule’ ville spejle en tolkning af *harða gōðrēðin* som efterstillet attributivled. Min foreslåede oversættelse spejler en analyse som (adjektivisk) apposition og derfor en forståelsesramme som potentiel selvstændig sproghandling. Den formodet fordærvede slutning kan altså være et adjektiv **kuþruþin**, transskriberet oisl. *góðrōðinn, oldda. *gōðrēðinn ‘veltalende’. Ordet findes hverken i ONP eller GldO, men der er gode paralleller i ONP.

1. *fáróðinn* ‘fåmælt’

- (3) konungr var fáróþinn of þetta mal (ONP. ÓH Fær 368¹²)
 kongen var fåmælt om denne sag
- (4) þvi em ec fáróðinn um etta mal at engi hefir mic at kvatt (ONP. ÓH 328⁷⁻⁸)
 ‘Jeg er fåmælt om denne sag fordi ingen har talt til mig derom’

2. *fiqlróðinn* ‘som taler meget’ eller ‘som taler om meget’

- (5) hann tíaði þa firir konv sinni ok dottvr. at Hrafn ... væri við þær of fiolræðinn
 ‘han anførte da over for sin kone og datter at Hrafn ... talte for meget med dem’
 (ONP. Ms.: AM 66 fol (c1350-1375) 15v-19r.

3. málróðinn ‘tilbøjelig til at fortælle historier’, ‘snakkesalig’

- (6) en er þeir voru .ij. saman staddir. þa var kátr ok málræðinn (ONP. Flatø 85, 11-12)
 ‘men da de to var anbragt sammen, da var (han) lystig og tilbøjelig til at fortælle historier’

4. margróðinn ‘snakkesalig’

- (7) famaloghr oftazt oc æcki margróðen a þingum (ONP. *Fsk A^x 2969*)
 ‘som oftest fāmælt og alt andet end snakkesalig på tinget’

Sammensætningstypen *fáróðinn* er en samdannelse (Diderichsen 1946: 78, 82), altså en sammensætning hvor begge sammensætningens leksikalske rødder er kerner i et katatagme (GDS I, § 35), i modsætning til fx *reiðubúinn* ‘færdig, rede’, egentlig ‘færdig til brug’, ‘færdig til handling’, der er en hypotaktisk dannelse. Typen *fáróðinn* har at dømme efter ONP ikke passiv betydning, og **góðróðinn* således heller ikke. Sekvensen på Asfergstenen kan så ikke betyde fx ‘(sin meget) velrenommerede’ (broder Mule); eller ‘(sin meget) velomtalte (broder Mule)’.⁸

Den traditionelle måde at forstå Tryggevældestenens tekst (Sj 82, DR 230), her efter Runer.dk, indbefatter et ord **klāmulan**, der transskriberes *glamulan* (burde nok være *glammulan*) uden nærmere kommentar og oversættes krystalklart til ‘glammende’. Hverken DR eller Runer.dk foreslår en egentlig oversættelse af **klāmulan**, og Runer.dk er loyal over for DR her.

- (8) ... **auft** | ... **kunulf** : **uar sin** : **klāmulanman**
 ... *æft* ... *Gunnulf*, *ver sinn*, *glamulan mann*
 ... efter Gunnulv, mand sin glammende mand
 efter Gunnulv sin mand, en glammende mand

8 Suffikset -i/en- er formentlig det samme som suffikset -i/en- i de stærke verbers perfektum participium. I sig selv er suffikset diateseneutralt, og ved perfektum participium er det verbalstammen der afgør diatesen. Afledninger på -inn er både udbredte og gamle i sproget: *valen* (*wal-ina- ‘som er (som) død, følelsesløs’); *gylðen* (*gull-ina-, UG *gulþ-ina- ‘som er af guld, som ligner guld’); *Ódin/Óðinn* (urnordisk *wōþ-ina-z ‘(den) som er rasende, fuld af vrede’); *lodden* (*loþ-ina- ‘lodden, håret’); og af en verbalstamme: *vågen* (*wak-ina- ‘som våger, er vågen’). Perfektum participier omtolkes nemt til aktive adjektivformer, fx: *skiden* ‘snavset, beskidt’ (*skit-ina- ‘tilsmudset, belortet’); *sulten* ‘som føler sult’ (swoltinn, sultinn ‘udhungret, udsultet’); *voksen* ‘som er ved fuld alder, ikke længere barn’ (*waks-ina- ‘udvokset’); *galen* ‘vanvittig’ (*gal-ina- ‘forhekset, forgjort’).

Jeg har overvejet om ordet kan have noget at gøre med talerevner eller sociale evner, men ender med at mene at ordet snarest betyder ‘som søger kamplarmen’, et standpunkt nær Niels Åge Nielsens (1983: 91).^{9 10}

Vi ved man kan blive prist for krigerevner og lederevner, og for gavmildhed ved langbordene (Sk 37, DR 291 Sövestadsten 2: **miltastr matar** ‘gavmildest med mad’). Jeg kan ikke se noget i vejen for at tilføje evnen til at slå igennem mundtligt, fx på tinge.

3. Runologisk betydning og rækkevidde

Man kan nu spørge hvad forslagets runologiske betydning og rækkevidde er. Efter Moltke (1976; 1985) og Runer.dk er Asfergstenen fejlbehæftet andre steder end i sekvensen **kuþru : þin**, nemlig i formerne **þannsi** og **harþa**.¹¹ Formen **þannsi** har et **n** for meget, formen **harþa** har fejlagtig anvendelse af ansur-runen ‘nasaleret’ **a**.

Det er selvfølgelig rigtigt at dobbeltskrivning ikke hører til den ortografiske norm, men meningsforstyrrende er dobbeltskrivningen ikke. Forfatteren bag Runer.dk er her Michael Lerche Nielsen, som har gjort mig opmærksom på at n-rune 2 er (søgt) opgivet allerede i gammel tid – det fremgår tydeligt af stenen. Det viser måske nok en potentiel ristefejl, men samtidig at der har været en ortografisk kyndig person ind over. Man må spørge hvorfor denne kyndige person er gået uden om de meningsforstyrrende fejl i **kuþru : þin**.

Uetyologisk brug af ansur-runen forekommer hos de bedste, fx Jelling 2 **sar**, der af alle forstås som *sær*, Runer.dk *sēr*, dativ af reflexivpronomenet, hvor Sk 80, DR 295 Hällestadsten 1 har den ventede form **sar**. På Jelling 2 tilgives ansur-runen uden videre.

9 DaEO skriver *ga-hlam, men der må mangle noget.

10 Et stykke vej kan man godt komme med **klamulan**. Ordet indeholder nok uden suffiks et urgermansk *ga-hlamma-, som vel er det der foreslås i DaEO, i oldisländsk i LP *glammr* ‘larm’, uden præfiksrest i ONP *hlamm* ‘larm, rummel, tumult’. I så fald er den rette transskription nok *glammulan*, et adjektiv med en formodet nominativ **glammull*, hvis betydning kan være ‘som søger den fælles tummel’, dvs. kamptummelen, jf. fra LP *vápna glammr* ‘våbens larm, våbengny’.

11 Runer.dk antyder der er flere fejl. Jeg må indrømme jeg ikke kan finde dem. Til gengæld vedgår jeg en ny, som følger af min tolkning, nemlig den morfologisk forkerte brug af skilletegn.

3.1. Brugen af skilletegn

En mulig indvending mod mit forslag er brugen af skilletegn. Sekvensen **kuþru : þin** : er ikke, som man ellers ser det overalt i det danske materiale, delt op som forventet. Normalt viser skilletegn ordgrænser, dog er der ved sammensatte ord adskillige eksempler på skilletegn mellem semantiske morfemer som sammensætningsled, jf. **ura : suti, up : salum, raþ : spaka**, og i hvert fald et enkelt på tværs af ordgrænser, nemlig **trebinu : syni** (för trebin usyni). Der er ikke eksempler på skilletegn ved suffikser eller bøjningsendelser, og det er forståeligt at man kun har overvejet tolkninger inden for skilletegnsrammerne. Et **kuþ : ruþin** : eller mindre sandsynligt **kuþruþ : in** : havde været helt overbevisende, men jeg vil mene at korrekt runevalg og god mening må trumfe skilletegnene.

Wimmer (1893-1908, Bd. 2,1. s. 237, fodnote 1) lægger vægt på brugen af skilletegn og fremhæver at skilletegnet i **kuþru : þin** forhindrer tolkningen *harþa kuþr upin harða gōðr Óðinn*. Jeg vil mene at Odin hører til en anden genre end den ventede mindetekst med anprisning, nemlig værne- og beskyttelsesformler. Når disse forbindes med mindesmærker, er det ellers Tor der optræder (i alt fire gange). Odin optræder med størst sikkerhed på Ribe hjerneskal (SJy 39). Formuleringen måtte i givet fald forstås som optativisk med udeladt verbum.

I svensk runemateriale (her fra Jansson 1963) finder man uden videre eksempler på skilletegn på tværs af morfem- eller bøjningsgrænser. Rep-lösastenen (Sm 35) har teksten

- (9) ... : **iftir : astrap : faþur : sin : þan : frita : ak : þih : na : bistan**
 ... efter Astráð sin fader, den bedste af frænder og tegner
 (Jansson 1963: 103)

Her skærer skilletegnet i **þih : na (: bistan)** *þeg : na (: bestan)* igennem morfemet og kan højst være en stavelsesgrænse. En af Gripsholmstenene (Sö 179) lyder i relevant uddrag. (Jeg har opløst **a** til **aa** i **ustarlar > ustarla ar**)

- (10) **þair furu : trikila : fiari : at : kuli : auk : a : ustarlar : ni : kafu**
: þair furu : trikila : fiari : at : kuli : auk : a : ustarla ar : ni :
kafu : (opløsning af **a > aa**)
þair föru drængila fiarri at gulli ok austarla ærni gāfu
 De drog på mandig krigervis langt væk efter guld og gav østpå ørnen at æde

tuu : sunar : la : a Sirk : lan : ti

dōu sunnarla a Særklandi

(De) døde sydpå i Særkland

(Jansson 1963: 67)

Her er der to tilfælde af morfemkrydsende skilletegn, nemlig **ar : ni ærni**, dat. af *ørn* ‘ørn’, og **lan : ti landi**, dat. af *land*. Det kan højst dreje sig om stavelsesadskillelse. Man kan medtage sammenligningen mellem **trikila drængila** ‘mandigt, ‘på krigervis’ og **sunnar : la sunnarla**, hvor det sidste markerer skellet mellem rod og suffiks, givetvis en sjælden ting. Da stenen viser et sprog før østnordisk monoftongering, er skilletegnet i diftongen *au* i **a : ustarla** også en anomali. Pointen er at ingen af disse svenske tilfælde synes at føre til reservationer med hensyn til tolkningen, der vist må kaldes overbevisende.

3.2. **harþa** bundet til fast topos?

Hovedindvendingen mod mit forslag vil nok komme fra forventningerne til genre og stil. Ifølge Michael Lerche Nielsen (pers. komm.) indgår næsten alle forekomster af **harþa** i strukturen med eksplicit *þegn* eller *dreng*. Der er if. Samnordisk Runtexdatabas og Runer.dk 19 danske forekomster af **harþa**, næsten alle som adverbial til et adjektiv til enten *þegn* eller *dreng*, en enkelt har *bōnda* (**buta**), og denne situation forpligter os til at vente en tilsvarende formel i Asfergtekten, og dette udelukker tolkningen *gōðrōðinn*.

Jeg drøfter synspunktet i tre trin. Først ser vi på eventuelle andre belæg (3.2.1), dernæst på eksempler på variation i genren (3.2.2), nemlig på andre udtryksmuligheder for anprisning, og til sidst på det anvendte kriterium og dets status (3.2.3).

3.2.1 *Et runesvensk eksempel*

I Samnordisk Runtexdatabas giver søgeordet *harða* 33 runesvenske resultater, de allerfleste i kontekst med en variant af formerne *dreng* eller

þegn. Hertil isoleret (Vg 156) **suin svēn**, (Vg 92) **bunt^(a) bōnda** og en norsk (N 244) **man mann**.¹²

Der er dog et runesvensk eksempel¹³ i Samnordisk Runtextdatabas der er uden substantivisk led og derfor ikke følger den faste formel. Det indeholder appositionen **hrþa : frunan harða frýnan** i følgende:

- (11) Vg NOR1997;27, Hols kyrka, Hols socken, Västergötland
: ulfr : auk : asur : risþu : stin : þosi : eftir : oslak : harþa :
Ulfur ok Assurr ræistu stæin þannsi æftir Aslak, harða

kuþan : þikn : faþur : sin : hrþa : frunan

gōðan þegn, faður sinn, harða frynan.

Ulv och Assur reste denna sten efter Åslak, en mycket god tægn, sin fader, (en) mycket vänsäll¹⁴ (man).

<http://kulturarvsdata.se/uu/srdb/e6afe151-8c83-4f14-8a6a-5a71606beddd>

Her er der ifølge udgiverens kommentering tre appositioner til Aslak, nemlig **harþa : kuþan : þikn harða gōðan þegn**, **faþur : sin faður sinn** og **hrþa : frunan harða frýnan**. Med denne tolkning indeholder eksemplet en fri adjektivisk apposition, og jeg kan ikke se at der her er nogen tvang om et underforstået þikn ‘tegn’ eller trik ‘kriger’. Tværtimod viser eksem-

12 Vg 75 lyder med transskription:

· ali : lakþi : stin : þasi : uftir : uþu : kunu : s... ..u : harþa : kuþa

Ali/Alli lagði stæin þannsi æftir Auðu, konu s[ina] ... harða gōða.

Et enkeltstående eksempel på formlen anvendt om en kvinde. Substantivets identitet kan ikke bestemmes. Samnordisk Runtextdatabas <http://kulturarvsdata.se/uu/srdb/61702db2-006c-4a49-bf44-ff7d17f9c3de>

13 En anden, i hvert fald teoretisk mulighed er Vg 139.

...-utr : risþi : stin : þ-... ..R : kuþmut : faþur : sin : ruku : su...

...[g]aur(?) ræisti stæin þ[annsi æfti]r Guðmund, faður sinn, Ruggu(?) su[n,

... gōt(?) reste denna sten efter Guðmund, sin fader, Ruggas(?) son,

...rþa goþan

ha[r]ða gōðan.

(en) mycket god (man).

Jeg giver Michael Lerche Nielsen ret i at der bør ses bort fra denne sten. Lakunen før **...rþa goþan** kan udmærket have indeholdt þikn eller trik.

14 Den engelske oversættelse lyder: »Ulfur and Qzurr raised this stone in memory of Åslakr, a very good þegn, their father, very brave and valiant«, en oversættelse der næppe er rigtig. Ifølge ONP findes ordet kun med negativ præfigering og betydning i (senere) vestnordisk: *ófrýnn/úfrýnn* ‘uvenlig, bister’.

plet at man ud over den sociale status og funktion som tegn kan anprise særlige gemytskvaliteter eller sociale fortrin, og at dette kan ske ved en rent adjektivisk apposition.

3.2.2 Variationsformer

Det er givet at *harþa* + adj. + *þikn/trik* er et fast stilistisk mønster, men i øvrigt er anprisninger mulige i andre syntaktisk-stilistiske mønstre end i denne form for fast apposition til et nominal. Der er adskillige anprisninger i prædikativ form i forskellige syntaktiske og tekstlige mønstre, og de tegner et billede af variationsmuligheder, ikke af faste rutiner.

A. Relativsætning med nominal i apposition som fællesled:

(12)a. Fyn 2, DR 192 Flemløsesten 1

Aft ruulf staþR | [st]Ain sAsi is uAs nu|Ra kuþi

Æft Rōulf stændR stæinn sāsi, es vas {nuRa} goði.

Efter Roulv står denne sten. Han var {nuRa}-gode.

(12)b. MJy 84, DR 58 Hørningstenen

tuki : smiþr : riþ : stin : ift | þurkisl : kuþmutaR : sun :

Tōki Smiðr rē[s]þ[i] stēn æft Þōrgisl GuðmundaR sun,

is : hanum | kaf : kul : uk : frialsi

es hānum gaf gull(?) ok friælsi.

Toke Smed rejste stenen efter Thorgils Gudmundsson, som gav ham guld og frihed

(Frigivens taknemlighed over for sin tidligere herre).

Med relativsætninger som (12ab) er vi uden for faste anprisningsmønstre som *harþa kuþan þiakn/þikn*. Relativsætninger bruges både til anprisning for social status og funktion (12a), dels til ad hoc-anprisninger for særlige tjenester afdøde har ydet rejseren (12b).

B. Prædikativ helsætning

Prædikative helsætninger kan have samme funktion som de anprisende relativsætninger.

- (13) Sk 37, Sövestadstenen

: tuna : sati : stain : þansi : aftiR : bram : bunta : sin : auk :
Tonna satti stæin þanssi æftiR Bram, bōnda sinn, ok

askutr : sunR : hans :

Āsgotr, sunR hans.

Tonne satte denne sten efter sin ægtefælle Bram sammen med hans søn Asgot.

han : uaR : bastr : bumana : auk : | : miltastr : mataR

Hann vaR bæstr bōmanna ok mildastr mataR.

Han var bedst af bomænd og gavmildest med mad.

I (13) er **bunta sin** adskilt fra anprisningen ved det sideordnede subjektsled **auk : askutr : sunR : hans**. Anprisningen er en sideordning af prædikative led hvor det første betoner social status og det følgende en personlig, rosværdig og værdsat egenskab.

- (14) Sk 59, Södra Villie-stenen

... : iftiR : suin : baluks | sun : bunta : sin : saR : uas :
... æftiR Svēn Ballungs sun, bōnda sinn. SāR vas

þiakna : furstr

þegna fyrstr.

... efter Sven Ballungs søn, sin mand. Han var den ledende blandt tegner.

Eksempel (14) viser at der ikke er nogen forventning om fast attributivt eller appositionelt mønster knyttet til ordet þiakn/þikn *tegn*, altså ingen forventning om fx (det konstruerede) (aft NN bunta : sin :) furstan : þiakna *el.* þiakna : furstan.

C. Adjektiv i attributiv efterstilling¹⁵

(15) Bh 51, DR 391 Øster Marie-sten 2

bufi : lit : risa : aftiR : aukil : faþur : sin : kuþa(n) : kristr : ialbi : sialu

Bōfi lēt rēsa æftiR Ōkæl/Au[ð]kæl, faður sinn gōðan. Kristr [h]ialpi siālu.

Bove lod (stenen) rejse efter sin gode far Økil. Krist hjælpe sjælen.

Stenen er fra kristen tid, og anprisningen er sikkert en påskønnelse af kristent levned.

(16) Sk 32, DR 293 Stora Herrestad-sten†

[kitilau : lat : kaurua : kubl : þausi : af(t)(i)- ... |

Kætiløy lēt gōrva kumbl þausi æfti[R] ...

þiakn : al:kuþan : þan : is | hana : ati]

þiægn allgōðan, þann es hana ātti.

Ketilø lod gøre disse kumler efter ... en meget god tegn, som var gift med hende.

Stora Herrestad-stenen viser at funktionen som tegn kan anprisen med eftertryk på andre måder end med *harða*, nemlig gennem sammensætning.

Det svenske eksempel (10) er her tolket som adjektivisk apposition og kan udmærket være både topologisk og syntaktisk parallelt til **mula : bruþr : sin : harþa : kuþru : þin**, se (17)a. De danske (15) og (16) er slet og ret efterstillede attributive led og ikke appositioner.

(17)a. Adjektiviske appositioner

[[Mula [brōðr : sin]] [harðq gōðrōðin]]
[[Aslak ... [faður sin]] [harða frýnan]] (10)

Det er strengt taget muligt at opfatte også disse to eksempler som efterstillede attributive led, så (10) **faþur : sin : hrþa : frunan** ville få strukturen *[[[faður] sinn] harða frýnan]*, hvor altså *harða frýnan* er efterstillet

15 Tvorupstenen NJy 35 hører givetvis hertil, men behandles ikke. Ligeledes Bh 34 Nylarskersten 2.

adled til *faður sinn*, eller anderledes udtrykt: modificerer *faður sinn*. Konstruktionen ville da svare til eksemplerne i (17)b, men denne tvetydighed i den syntaktiske analyse betyder intet for argumentationen for at læse *gōðrēðinn*.

(17)b. Efterstillede attributive led

[[*faður sin*] *gōða(n)*] (16)

[*þegn* *algōðan*] (17)

[*Aslak ... [[faður sin] harða frýnan]*] (10)

Kvaliteten i anprisningens adjektiv kan forstærkes med sammensætning som i **al:kuþan**, og jeg ser ikke noget til hinder for at forstærkelsen her kan ske ved tilføjelse af *harþa*, enten i adjektivisk apposition eller evt. ved attributiv efterstilling. Noget syntaktisk argument kan man ikke finde, jf. paralleller fra ONP: *Harða gofugr er craftr hofsæmi*« (Alk619 135²); *A þeim típm var Ambrosivs byskvp i Meilansborg harða tídr ok agætr* (VerA 63¹); *uirðe hann þo allt sitt skraut ... harða litlis*. (Thom¹ 38²²); *þar ... var hið brattasta æinstigi vpp at ganga. oc i harða ha clif* (StjC 452²⁻³) ‘der ... skulle man gå op ad en meget stejl og smal sti og ind i meget høj(tliggend)e bjergpas’.

D. Leksikalisk variation

For *harþa* finder man adverbiet *miuk* *miøk* i 5 svenske og 1 sikkert dansk eksempel. De fire af de svenske har formlen *miuk kuþan trik* eller *miuk kuþan þikn*, men den femte har teksten:

(18)a. U 166, Östra Ryds kyrka, Östra Ryds socken, Uppland

ku lit · rasa · kuþlah · iftir · sun · miuk · nutan ·

Gyi let ræisa [ok] Guðlaug æftir sun [sinn], miok nytan

trik · mirki · þisa · an it · sihuastr ·

dræng, mærki þessa. Hann het Sigfastr.

LH: *Gyi lét ræ[is]a Guðlaug æftir sun, miøk nýt看 dræng, mærki þessa. Hann het Sigfastr.*

LH: Gýi og Guðlaug lod rejse disse mindesmærker efter deres søn, en meget duelig og handlekraftig mand. Han hed Sigfastr.

<http://kulturarvsdata.se/uu/srdb/376456e4-bbe5-4a7d-a354-e058bb211f58>

Jeg har korrigeret transskriptionen så det indsatte *sinn* bortfalder, og lavet egen oversættelse til dansk. Formentlig har udgiveren ment det hørte til formlen, men der er ingen grammatiske grunde til at indsætte det. Eksemplet bidrager i øvrigt til et billede af åbenhed for en vis variation. Der kan stå *miuk miøk* i stedet for *harþa harða*, refleksivet kan udelades, objektet (*mærki þessa*) kan følge efter anprisningen, og i stedet for det ventede *kuþan gōðan* finder vi adjektivformen **nutan nýtan**, af *nýtR, nýtR* ‘duelig’, ‘handlekraftig’. Navnet har fået en sætning for sig selv.

Det danske eksempel på *miuk* er Bjerregrav 2.

(18)b. MJy 36, DR 99 Bjerregravsten 2

kuþa : risþi : stin : þansi : auft(i)R : þurbiurn : buta :

Gyða rēsþi stēn þanssi øftiR Þörbiurn, bōnda

sin : | miuk : kuþan : þikn :

sinn, miøk gōðan þegn.

ian | þurþr : rist : runaR | þasi

En Þörör rēst rūnaR þessi.

Gyda rejste denne sten efter Thorbjørn, sin mand, en meget god tegn. Og Thord ristede disse runer.

En forklaring på *harþa*-formens udprægede dominans kunne være at det er det mest emfatiske af de to adverbialer, den markerede mulighed. Om det er inhærent vurderende, er mere usikkert, jf. citatet fra Stjórn ovenfor. Adverbiet *miuk* kan anvendes om rent kvantitative forhold, fx tid, jf. Randbølstenens **þiR : stafaR : munu : | þurkuni : miuk : liki : lifa** (SJy 14, DR 40). I hvert fald viser eksemplerne at formeltypen tillader variation mellem *harþa* og *miuk*, og at *miuk* kan bruges i andre kontekster end den snævre anprisningsformel. Med dette – ganske vist sparsomme – billede af variationsforholdene er det næppe sandsynligt at *harþa* skulle være begrænset til den hyppige, men snævre formel.

3.2.3 Nielsens argument

Michael Lerche Nielsen (pers. kommunikation) har som nævnt anført at man ikke finder forekomster i det danske og svenske runemateriale hvor *harþa* med sikkerhed anvendes uden for formelstrukturerne, heller ikke

eksempel (10) ovenfor.¹⁶ Nielsen mener dette peger på at Asfergstenen må have en sådan formel som intenderet tekst, og hans metodologiske præmis må være at hvis et sprogligt element ikke er belagt i en bestemt kontekst i runematerialet i forvejen, men i en anden eller andre, er vi forpligtede til at følge sidstnævnte kontekst(er) hvor elementet *er* belagt, og især da hvis det drejer sig om hyppigt forekommende faste forbindelser. Jeg mener denne form for kvantitativ hermeneutik kan stå i vejen for at få øje på ny mening i ikke-forståede kontekster.

I *Danske Studier 2012* argumenterer M. L. Nielsen efter min mening godt for at tolke Lyngbystenens fragmentariske indskrift (NJy 51) som en emotionel anprisning af en kvinde. Teksten lyder (i den form Nielsen læser):

(19) ... –**unta : a : aisku : sina :**

Og den tolkes i forlængelse af den svenske runolog Erik Brate som indeholdende sekvensen *aft ælsku sina* ‘efter sin kæreste’, ‘efter sin elskede’, jf. nyislandsk *elska* ‘kæreste, skat’. Der er gode belæg fra ONP for ordets middelalderlige karakter, og der argumenteres med en gruppe eksempler – dog ikke helt parallelle – på udeladelse af den ene konsonant (her **I**) i trekonsonantgrupper. Der gives også overbevisende eksempler på at mindsten kan indeholde emotionelle udsagn eller anprisninger.

I relation til drøftelsen af Asfergstenen vil jeg alligevel spørge om der ikke kunne rejses en kvantitativt begrundet indvending mod denne tolkning, helt parallelt med den sparsomme forekomst af *harða* uden for anprisninger af tegner, krigere og jorddrotter. Syntagmet *aft N sin-* (possessivt reflektivt pronomen) udgør i genren en fast, ritualiseret sekvens, ligesom anprisningen af tegner og krigere. Nielsen skriver at

I indskrifterne på runesten forekommer en lang række neutrale personbetegnelser for kvinder. Ud over »moder«, »søster« og »datter« er det fx »fosterdatter«, »svigermoder«, »steddatter«, *kona* i betydningen ‘hustru’, *frændkona* om en fjernere kvindelig slægtning, samt *mar*, »mø«, med betydningen ‘ung pige’. Set i denne sammenhæng ville *ælska* være usædvanligt, men trods alt fuldt tænkeligt som en emotionelt ladet personbetegnelse. (Nielsen 2012, 18)

16 MLN ser bort fra Vg NOR1997;27, fordi teksten også indeholder en formel **harþa : kuþan : þikn : harða goðan þegn**.

‘Neutrale personbetegnelser’ betyder her givetvis ‘ikke-emotionelle betegnelser’, men det i sammenhængen relevante perspektiv er at de alle sammen hører til samme semantiske felt, nemlig angivelse af slægtsrelationer og ægteskabsrelationer. Jeg har søgt efter reflexivpronomenet *sina* i Samnordisk Runtextdatabas i kontekst med præpositionerne *aft/æft*, *aftR*, *eftir*, *at*, *yfir*. Jeg har kun medtaget svenske og danske indskrifter, og kun referencer til hunkønsvæsner, dvs. at eksempler i akk.pl.mask. som bruger *sina* er sorteret fra. Der er 67 eksempler, eksklusiv Lyngbystenen Nj 51, og de repræsenterer fint de eksemplertyper Nielsen citerer ovenfor. Der er ingen eksempler på emotionelle betegnelser som *ælsku* foran eller efter reflexivet, hvad der heller ikke er i Nielsens paralleleksempler på emotiv tekst på runesten. Jeg kan ikke se rettere end at **aft ... sina** eller generelt *aft ... sin-* må udgøre en ritualiseret kontekst svarende til *harþa* Adj N. Udelukker **harþa...** læsningen *gōðrōðinn*, må **aft ... sina** tilsvarende udelukke *ælsku*.

Nej, sådan kan det ikke være. Nielsens tolkningsforslag er velgennemtænkt, respekterer langt hen de ristede runer og giver god mening. Derimod vil jeg mene at et kvantitetsprincip bliver for hårdt formuleret, hvis det antages at dagligdags ord som *harða* kan blive normativt umulige uden for bestemte rituelle genreformler. De følgende argumenter og eksempler skal ikke forstås som en karakteristik af nutidens runologi som sådan, men er snarere en status over en side af dansk tradition, i forlængelse af DRs syn på ristefejl.

3.3 Det kvantitative principets gennemslag: Hørningstenen som eksempel.

Tolkningerne af Hørningstenen i DR og Runer.dk viser det kvantitative princip anvendt om det finitte verbums stamme i rejserformler som sådan (citeret ovenfor som (13)). På stenen står der faktisk **riþ rēð**, men der emenderes til *rē[s]þ[i]*, med statistikken i baghånden, endnu et eksempel på forskydning i argumentationen fra det semiotisk meningsfulde til det der har ren kvantitativ opbakning – og her er der tale om tilretning af morfologien uden nogen overvejelser om konteksten. Uden at Hørningstenen i øvrigt skal være emnet her, så giver *rēð* umiddelbar mening som præteritum af *rāða* i betydningen ‘beslutte, planlægge’: ‘Toke smed planlagde *el.* traf beslutning om stenen ...’. Jf. fra Fritzner, med akkusativ om det der besluttes eller fastsættes: er þeir höfðu ráðit samband *Dorskf.* 59²; þikki mér nú vandast málit, er ek hefi áðr ráðit brúðlaup mitt *Nj.* 2, 4¹⁴; þá menn, er kono hafa numit eða þat hafa ráðit *Grág.* 188¹ (*Grg.* II, 57⁹); þeir finnast jafnan ok ráða atför við Gunnar *Nj.* 72 107¹⁰.

3.4. Lagmans tolkningshierarki

I stedet for det kvantitative princip må der i første række gælde et kvalitativt princip om at respektere de foretagne runevalg der hvor dette overhovedet kan give mening, både til teksten selv og som en konsistent fortolkningsstrategi. Hermed naturligvis ikke sagt at paralleller og kvantitet ingen rolle spiller, kun at prioriteringen kan og bør være en anden. Lagman (1989) understreger at ristefejl må forudsætte normbrud, og at tilsyneladende fejl ofte er i overensstemmelse med en ortografisk norm man ikke altid er opmærksom på. Han viser ud fra svensk materiale at ortografien er »förvånansvärt god!« (1989: 37) og fastsætter samme sted (i min til formålet forkortede og bearbejdede form) følgende normativt baserede tolkningsprincipper:

1. »Huvudreglen måste vara att man ska läsa runorna precis som de står.«
2. Der er fire normerede måder man kan udelade runer på. At afprøve disse er andet trin: a) »obetecknad nasal före homorgan konsonant« (fx **kubl** for **kumbl**, **buta** for **bunta**); b) »obetecknad runa vid yttre sandhi« (fx **hansalukuþs** for **hans salu uk kuþs** *hans salu ok guðs*); c) bortfald i udtalen (fx **frinkuna** for *frændkona*) og d) forkortelse (fx **rsa stn**¹⁷).
3. Tjek for mulige indskudsvokaler (fx **tirik** for **trik** *dræng*, **kirims** for *Grims*).

Disse punkter bygger alle på en ortografisk norm, men bemærk dennes optionelle karakter. Der er tale om valgmuligheder, aldrig om ufravigelige regler. De fire udeladelsesformer 2abcd) kan simpelthen være til rådighed. I forkortet form: først når de mulige normative valg er prøvet af, kan fejlristning overvejes, i form af forveksling af runer, afskrivningsfejl som forkert rækkefølge (fx **burþur** for **bruþur**) og egentlige stavfejl: »uteglömd eller helt felaktig runa.«

17 På en torshammer fra Lolland, fundet 2014, Runer.dk Syd 18, Købelev-torshammer, står der **hmar** for **hamar**. Rasmussen, Pentz og Imer (2014) slutter sig til Moltkes tradition: »indskriften giver et indtryk af en uøvet runerister. Der mangler en **a**-rune (det første **a** i **hamar**) og **s**-runen er blevet spejlvendt.« Med Lagman måtte man her overveje om der i **hmar** foreligger en forkortelse, og ifølge DR er spejlvending (sp. 972-973) ganske almindelig både i periode 2 og periode 3.

3.5 Normativitet i sprogbrugen

Nyere funktionel lingvistik understreger sprogets og sprogbrugsformernes (genrernes) institutionelle og dermed normative karakter. Med sprogfilosofen John Searles ord (1995: 113-125) er sproglige fænomener ikke ‘brute facts’ men ‘institutional facts’, jf. Itkonen (2008) og Harder (2011); sidstnævnte peger også på Saussures forudsætninger i Durkheims sociologi.¹⁸

Med dette udgangspunkt giver det god mening at spørge om mulighederne for at rekonstruere de normer man må antage har gjaldt for genren mindeskrift på runesten. Mit udgangspunkt er pragmatikkens basale distinktion mellem konstitutive og regulative regler eller normer (Searle 1967; 1995: 27-29, 43-48, 190-91; 1999: 122-24; Harder 2011). Alle sproglige aktiviteter forudsætter en sådan skelnen. Skakbrikkernes flyttemuligheder er krafteksemplet på konstitutive regler. Insisterer man på at flytte springeren *to* lige ud og én skrå, spiller man ikke skak. Derimod er færdselsregler regulative. En spøgelsesbilist overtræder reglen om at køre i højre side, men kører immervæk bil på motorvejen.

Konstitutive regler er definerende for selve aktiviteten, her genren. Er teksten ikke en omtale af en afdød person, er den ikke en mindeindskrift; tæller teksten ikke som en anprisning af denne person, er den heller ikke. Teksten må også omtale hvem der står inde for mindeindskriften: rejseren, og hvad dennes relation er til den mindede.¹⁹ Derimod kan anprisningen formuleres på forskellige måder (jf. 3.2.2), der givetvis svarer til forskelle i stil og nuance, jf. U 166, nævnt ovenfor: **miuk miøk** for harþa *harða*; udeladt reflektiv; objektet (*mærki þessa*) placeret efter anprisningen; **nutan nýtan** for kuþan *göðan*; navnet på den mindede i en sætning for sig. Sammen med de øvrige eksempler fra 3.2.2 bidrager disse til at vise variationsspillerummet, den del af regelsættet for mindeindskrifter der er regulative regler eller muligheder. Med alt sit særpræg er U 166 fortsat en mindeindskrift.

Der har givetvis været en konvention i runetiden om at anprisninger af tegner og krigere kan finde en anerkendt standardformulering med harþa + kuþan/harþa + kuþr, men formlen *harða* (el. N *harða* Adj) er ikke kon-

18 Itkonen 1974 er en tidlig kritik af den generative Chomskygrammatik på dette grundlag.

19 Sj 35, DR 248 Snoldelev har ingen eksplicit rejsertekst. Formentlig tæller slægtsangivelsen også som rejserformel. Derimod er Nørre Nærrå-stenens (Fyn 25, DR 211) indskrift ikke en mindetekst, men en værnetekst. Hærulv-stenen (Øster Løgum-stenen S.Jy 62, DR 15) er ubestemmelig hvad genre angår.

stitutiv for genren, alene fordi der er pænt med indskrifter hvor den ikke forekommer – den er en variantform af anprisningen. Jeg har svært ved at tro at man inden for dette regulative valg kan støde på en obligatorisk norm om at *harða* kun kan bruges som en del af dette valg. I hvert fald findes der næppe konstitutive regler for genrer der træder i kraft under den forudsætning at en regulerende variant er valgt. De konstitutive regler er en logisk forudsætning for de regulative.

Når selv grafemvalgene ikke styres af en entydig, obligatorisk norm, bliver det desto vanskeligere at tænke sig en obligatorisk detailregulering af leksikalske valg, i hvert fald ikke i den strenge forstand hvor fx *harða* udelukkes fra andre kontekster. Måske kunne man forestille sig en form for tabu, men tabubelagte ord er ellers ord der er forbudt i bestemte kontekster, og denne regel ville forudsætte en form for omvendt tabu, med tabuiseret forekomst af ordet *uden* for en enkelt konteksttype eller genrespecifik formel.

Der kan næppe have fandtes en konvention om at *harþa* *kun* kunne bruges i syntagmer med et anprisende adjektiv og et af ordene *þegn* eller *dreng*, evt. *bōnda*, *svēn* eller *man*. Mere generelt kan man ikke slutte fra *harþa* til at der må have været et substantivled, endsige at det har været *þikn* eller *trik*, lige så lidt som man kan slutte fra forekomsten af *þikn* til et adverbium *harþa*, eller til et adverbium overhovedet.

De eksempler jeg har givet på en kvantitativ hermeneutisk strategi kan næppe tælle som forsøg på at rekonstruere genrenormer. Der er snarere tale om en metodologisk konvention, der skal skabe faste principper ved at transformere en grundlæggende kvalitativ problematik til kvantitet. Rettelserne i U 166 og Hørningstenen (MJy 84, DR 58) peger i samme retning.

Med læsningen af Asfergs **kupru : þin** : som *gōðrøðinn* er Kolindstenen ikke længere relevant som sammenligning, og jeg lader derfor diskussionen om fri apposition ligge.

4. Hvad kan **brupr** stå for?

Tolkningen som *gōðrøðinn* betyder også at Asfergstenens troværdighed som sprogligt kildemateriale går noget nær i top. Man kan fx ikke argumentere mod **brupr** som enstavelses akkusativform, med det synspunkt at stenens ortografi er upålidelig. Stenen lever nu hvad runevalget angår, op til de fineste andre eksemplarer, og der findes således i hvert fald to

første klasses belæg på formen *bruþr* som enstavelses akkusativform. Det andet er naturligvis Hällestad 1.

- (20) Sk 80, DR 295 Hällestadsten 1
satu : trikar²⁰ : iftir : sin : bruþr | stin : a : biarki :
sāttu drengar æftir sin brōþur stēn a biargi (Runer.dk)
 satte krigere efter sin broder sten på høj
 »krigerne satte stenen på højen efter deres broder«

DR har ingen transskription, og da Runer.dk i det hele følger DR, er der heller ingen kommentar til hvad jeg må mene er en implicit rettelse i transskriptionen af **bruþr** til den middelskånske normalform *brōður*.

Et tredje muligt eksempel på enstavelsesformen *bruþr* er Sandbystenen 2, Sj 92, DR 228. På grund af den fragmentariske karakter anføres kun transskription og oversættelse af det relevante sted.

- (21) **askl : sati : st... | ...asi : at : tufa : |-(r)(u)þr : s(i)n : h--...**
Tōfa [b]rōð[u]r sinn
 Tove sin broder

Skarp parentes '[]' anvendes her i Runer.dk på to måder, nemlig [b] som rekonstruktion af en tabt rune og [u] som korrektion af fejlristning. Tilføjjelsen er som i DR uden kommentar.

Selv vælger jeg at udelade Sandby 2 af dokumentationen. Dens fragmentariske karakter udelukker en helhedsbedømmelse.

Der er to rimelig sikre svenske eksempler på **bruþr** i singularis-anvendelse,²¹ begge transskriberet i Samnordisk Runtexdatabas til *broður*. Deres datering er angivet åbent og relativt som 725-1100 vikingetid. Jeg bringer dem begge som mulige svenske belæg på **bruþr** *brōður*.

20 Også her spøger fejlristingen. Formen **trikiar** *drengiar* er belagt på Sl 1, DR 1 Haddebystenen 1. Både DR og Moltke (1985: 191) anvender formen *drengiar* i opstillingen af indskriftens strofe i fornyrdslag. Moltke skriver selv at teksten er normaliseret, men om det betyder 'korrigeret for fejlristning' eller 'arkaiseret' er ikke godt at vide. Efter mine begreber kunne tekstens **trikar** (*drengr* som en a-stamme, pl. *drengar*) fortjene mere respekt. Runer.dk holder fejlristningen åben og skriver at »Dreng[i]aR kan evt. afspejle overgang af ia-stamme til a-stamme som på moderne islandsk«.

21 Sm 44 Ivla er formentlig et tredje eksempel. Derimod ses der bort fra U 336, Orkesta kyrka, der læser **fapurs**»**bruþr** **sin**, og fra den forsvundne U 954 †, Söderby.

- (22) Sö 60, Ramsta, Husby-Oppunda socken, Södermanland
**auþa : auk : ika · auk · erintis · þriþi · hafa · muþk-... -þ um ·
 karua · stain ra--... itir · suain · faþur : sin · auk · at kupfast ·
 bruþr · sin · han uar : sun : auþur**

*Auða ok Inga ok Ærindis, þriði, hafa mōðg[ur] [i]ð um gærva stæin
 ræ[isa](?) æftir Svæin, faður sinn, ok at Guðfast, broður sinn. Hann
 var sunn Auður.*

»Öda och Inga och Ärendis, den tredje, moder och döttrar ha id
 om att göra, sten resa efter Sven, sin fader, och efter Gudfast, sin
 broder. Han var Ödas son.«

<http://kulturarvsdata.se/uu/srdb/e0d89809-0094-40ab-ac1c-6997a5bc623f>

- (23) Sö 142, Kalkbron, Lästringe socken, Södermanland
--hbinrn · auk : suain · þir · bru × kiaru · iftir ---(l) bruþr sin ·

[Si]gbiorn ok Svæinn þæir bro giærðu æftir ..., broður sinn.

»Sigbjörn och Sven de gjorde bron efter ..., sin broder.«

<http://kulturarvsdata.se/uu/srdb/e11443be-92f8-4ba0-a05a-12abe-e4a61c9>

Et vigtigt argument kommer fra ristepaksis i de tilsvarende pluralisfor-
 mer. Ingen tvivler vel på ristningen på Lund 1 (SkL 3, DR 314) **bruþr sinā**
baþa ulaf uk utar brōðr sinā baða Olaf ok Ottar ‘sine to brødre Olaf og
 Ottar’, for her venter man den historisk set analogiske enstavelsesform
brōþr (nom/akk.pl efter rodstammerne). Lige så sikre eksempler er NJy
 13, DR 160 Jetsmarkstenen og MJy 24, DR 83 Sønder Vinge-stenen 2.
 Disse indskrifter har alle ansur-runen i *sinā*, gengivet i Samnordisk Run-
 textdatabas med **-o-**, altså **sino**, jf. også **ata bruþr sino at brōðr sinā** (U
 645, Lundby, Yttergrans socken, Uppland).²² Hertil kommer ved søgning
 på **bruþr sina** yderligere 7 svenske indskrifter. Der er ingen resultater på
bruþur sino, og af to eksempler på **bruþur sina**²³ er Vg 17 †, Skeberga
 klart intenderet som singularis og kan være fejl med **a** for **n**.

22 <http://kulturarvsdata.se/uu/srdb/ad308abe-023d-4e79-8253-a9fa0ae2299f>

23 Det relevante tekststed lyder: **auk : risti : stain : þ--... : iftir : þorstain bruþur : sina**. Den
 anden er den ligeledes forsvundne sten Sm 84 †, Biskopsbo, Vrigstads socken. Den er for
 fragmentarisk overleveret til at der kan bygges på den.

Der er ikke et eneste eksempel på at der skrives tostavellesform i akkusativ pluralis.²⁴ Her hvor vi venter en enstavelsesform, har risterne ingen problemer med at ramme rigtigt, men der hviler åbenbart en forbandelse over singularis der giver sig udtryk i vanskeligheder ved at ramme den rette tostavellesform i akkusativ.

Med nytolkningen af Asfergstenen er den empiriske dokumentation for en enstavelses akkusativform **bruþr** *brōðr* lige så stærk som dokumentationen for enstavelses akkusativ pluralis. Sagen kan ikke afgøres ved henvisning til de former vi kender fra den middeldanske overlevering, for det fører direkte ud i cirkularitet, jf. også M. L. Nielsen (2001). Den kan om ikke afgøres, så dog sættes i en videre rationel sammenhæng i et samlet billede af slægtskabstermernes morfologiske udvikling i nordisk. Her er der to centrale udgangspunkter, nemlig 1) at slægtskabstermerne i urgermansk ikke kan have haft en morfologisk organisation der svarer til det nordiske billede hvor alle oblikke kasus har tostavellesform med -u/o-: *broður*, *faður*, *moður*, *systur*. Vokalen -u- må komme fra genitiv og derfra være analogisk udbredt til akkusativ og dativ; og 2) at man ikke uden videre kan læse 900-tallets morfologi gennem et prisme af 2-300 år yngre middelnordisk morfologi.

5. Formen **bruþr** og dens systematiske placering

Forslaget om at læse sekvensen **bruþr** på Asfergstenen, Hällestadsten 1 og Sandbysten som enstavelses akkusativformer er ikke nyt, men fremsættes af Brøndum-Nielsen i GG III, § 472, og jeg støtter det delvis. Hvad man af gode grunde ikke finder i GG, er analyser af det system som en form **bruþr** for *brōðr* må forudsætte. Jeg har publiceret en detaljeret analyse af dette i *Nowele* (Heltoft 2020), og det følgende er en forenklet oversigt. Den egentlige argumentation bagved må søges i nævnte artikel.

Det er fælles for de nordiske middelaldersprog at der er opstået en forenkling i slægtskabsstammerne og de svage stammer på *-an- og *-ōn-. Som eksempler på slægtskabsstammerne kan vi bruge netop ordene fader og broder, bragt i singularis i østnordisk form. De suppleres med -an-stammen *bani* ‘drabsmand’ og -ōn-stammen *kuna* ‘kone, kvinde’:

24 Jeg har ikke inkluderet en systematisk søgning efter risteformer for nominativ pluralis, men der er mindst et dusin svenske eksempler på den indiskutabelt rette form *bruþr*, og et enkelt dansk (Klemenskerstenen 2).

(24)	a.	nom.	faðir	b.	nom.	broðir
		akk.	faður		akk.	broður
		dat.	faður		dat.	broður
		gen.	faður		gen.	broður
(25)	a.	nom.	bani	b.	nom.	kuna
		akk.	bana		akk.	kunu
		dat.	bana		dat.	kunu
		gen.	bana		gen.	kunu

Pointen med at anføre disse elementære forhold er at gøre opmærksom på det systematisk fælles. Alle paradigmer viser en modsætning mellem nominativformen og de tre oblikke kasus akkusativ, dativ og genitiv, der har fælles form. Dette er historisk set en relativt sen harmonisering, og forholdet rækker ikke tilbage til urnordisk, for ikke at tale om urgermansk og indoeuropæisk. Vi skal lade de svage stammer ligge i det følgende, men se akkusativerne *faður* og *brōður* i historisk lys. Disse former har således ingen rødder tilbage i urnordisk og urgermansk, hvad der kan ses ved en sammenligning med den gotiske akkusativ *brōþar* hvis stamme er dannet på en anden måde end de senere nordiske former, nemlig med et såkaldt aflydstrin som de nordiske former ikke viser. Indoeuropæisk havde forskellige aflydstrin af stammen ned gennem paradigmet, et forhold som er helt bevaret i oldgræsk i paradigmet for *patér* ‘fader’, hvor aflyd og accentplacering spiller sammen, og stadig tydeligt i gotisk, selv om dette sprog har accenten fastlagt på første stavelse. Indimellem klemmer jeg et rekonstrueret paradigme for tidlig urgermansk, der viser visse særgermanske træk, fx Vernersk vekslen mellem þ og ð, men dermed også tydeligt viser hvordan stammens aflydstrin følger accentens oprindelige placering, ligesom i græsk.

(26)		Oldgræsk	Tidlig germansk	Gotisk
	nom.	patér	*brōþēr	brōþar
	akk.	patéra	*brōþer-u(n)	brōþar
	dat.	patri	*brōðr-í	brōþr
	gen.	patrós	*brōðr-ás/-ís	brōþrs

Spørgsmålet er nu hvor det karakteristiske -u- i de oblikke former i (24) overhovedet kommer fra. De rekonstruerede former og de gotiske former i (26) viser en anden struktur og giver ingen løsning. Den alment accep-

terede forklaring bygger på muligheden for variation inden for et tidligere sprogtrin, her en anden indoeuropæisk og urgermansk genitivmulighed end den der ligger bag græsk patrós og gotisk bróþrs. Forklaringen går tilbage til junggrammatikeren Karl Brugmann (Brugmann 1893; Brugmann og Delbrück 1911) og går ud på at ordet for fader, indoeuropæisk nominativ $*p_{H_2}$ -tér,²⁵ må have haft en alternativ genitivform på enkelt -s, altså ingen vokal: $*p_{H_2}$ -tǿ-s. Denne variantform ligger bag den vediske genitiv *pitúr* 'faders', og hertil svarer en germansk form $*faðǿs$, og det er den der ligger bag den senere nordiske form *faður/fǿður*. Præcis i denne kontekst udvikles der i germansk et -u-, nemlig ved konsonanterne m, n, l, og r, hvor de vokaliseres: $*faðǿs > *faðúrs$. Ved accentens fastlæggelse får man så $*fáðurs$, senere *fáður*. De øvrige slægtskabsstammer følger herefter dette mønster: *bróður*, *móður*, *systur*. De to alternative former vises i (27).

(27)	Indoeuropæisk	Germansk	
A. gen.	$*p_{H_2}$ -trós	$*faðrás$	(bag andre germanske sprog)
B. gen.	$*p_{H_2}$ -tǿ-s	$*faðǿs$	(bag nordisk og oldengelsk)

Bag formen B. kan der ligge et urgermansk singularisparadigme som i (28), der i de oblique kasus viser en generalisation af enstavelses rod + endelse, her vist med fastlagt accent på første stavelse. (28) viser også generalisation fra fader til broder:

(28)	$*fáðēr$	$*bróðēr$
	$*fáðr-m$	$*bróðr-m$
	$*fáðr-i$	$*bróðr-i$
	$*fáðǿ-s$	$*bróðǿ-s$

Herefter viser (29)a. paradigmerne med -u- i genitiv udviklet af det vokaliske ǿ og akkusativ med -u dannet af et vokaliske -m; (29)b. viser de oblique kasus i paradigmerne (29)a., ført op til tidlig nordisk tid 700–800, og (29)c. viser standardformerne for østnordisk.

25 Ikke Brugmanns form, men den nu gængse med laryngal. Oldengelsk viser lignende forhold der går tilbage til $*p_{H_2}$ -tǿ-s.

(29)	a.	*faðru	b.	*fǫðr	c.	faður
		*faðri		feðr		faður
		*faðurs		faður		faður
		*brōðru		brōðr		brōður
		*brōðri		brōðr		brōður
		*brōðurs		brōður		brōður

Hvis man accepterer belæggene for akkusativ brupr *brōðr* som argumenteret ovenfor, er der historisk belæg for de fleste former i (29)b. Formen *feðr* er belagt i fornsvensk og ældre middeldansk, fra Skånske Lov fæt-hær; formen *brōðr* er belagt i oldnorske og oldislandske håndskrifter.²⁶ Tilbage står den i hvert fald hidtil udokumenterede form *fǫðr.

Jeg har argumenteret for (Heltoft 2017, Heltoft 2020) at formen **faupr** på Maltstenen kan være det første belæg for denne form *fǫðr*. Vi skal ikke drøfte tolkningen af Maltstenen her, men snarere baggrunden for at flere²⁷ der har forsøgt at tolke Maltstenens tekst, regner med ristefejl **faupr** for **faþur** eller **faupur** (omlydt form). Det må vel ske ud fra en implicit antagelse af at man kender tostavelssparadigmet i forvejen, og at Maltstenens sprog, fællesnordisk fra 4-500 hundrede år før håndskriftoverleveringen begynder, har haft den klassiske nordiske paradigmatik og kun den. Vejen til at afvise **faupr** *fǫðr* må gå gennem samlede tolkninger af Maltstenen der samtidig argumenterer internt ud fra stenens tekst for antallet af mulige ristefejl, og dermed giver basis for en vurdering af stenens runologiske og lingvistiske vidnesbyrd.²⁸

26 Formen er ikke nævnt i Noreen (1923), så derfor citeres der fra ONP: Cecilie er þegar hafðe buit veizlo amot *brōðr* sinum. Sverris saga 7¹⁴, Indrebø 1920. oc þo trœyztust þeir eigi at segia konongenom sialfum. nema brœðr hans oc baðo hann at segia konongenom at allra þeira raðe at hann skyllði eigi optar. kononglegre tign. slika vanvirðing gera. Barlaams saga ok Josaphats. Rindal 12,³⁰⁻³³. En broðer viganda scal bœta *brōðr* hins dauða broðor baug af hann er til. Gulapingslög. Keyser og Munch, 75¹¹.

27 Thuesen 1990, Braunmüller 1992, Samplonius 1992. Stoklund (1994) holder feltet åbent og inkluderer muligheden for at læse *fǫðr*; Grønvik (1992) mener der foreligger det fra oldislandsk kendte efterled *-fǫðr* som i *Valfǫðr*. Et enkelt svensk eksempel er Vg 3 Armeneby, dateret 980-1015, som der næppe kan bygges noget på.

28 I mit forslag (Heltoft 2017) regner jeg kun med en enkelt ristefejl, nemlig **uifrpur**, der kan stå for enten *Vifrōðr* eller *Vifriður*.

5. Konklusion

Jeg har foreslået en tolkning af Asfergstenens **kupru : pin** : som *gōðrōðinn* ‘veltalende’ og derudfra bedømt stenen som et mere troværdigt vidne om sproglige forhold end der tidligere måske har været grund til. Der er nu to gode danske vidnesbyrd om en enstavelses akkusativform *brōðr* bevaret i det 10. århundrede, formentlig også mindst to svenske, og de kan vises at passe ind i en systematisk rekonstruktion af de bagvedliggende morfologiske strukturforhold. Hvad angår Maltstenens form **faupr** læst som *fōðr* som foreslået af mig selv (Heltoft 2017), så passer den givetvis helt ind i den morfologiske rekonstruktion.

I artiklens argumentation har der indgået en gennemgribende metodologisk kritik af begrebet fejlristning og dets sammenhæng med rent kvantitativ argumentation som det bruges i den gældende forståelse af stenen og videre omkring i DR’s tradition. Grundlæggende er runologien en normativt funderet tolkningsdisciplin, og til Svante Lagmans strategi kan man tilføje det punkt at man bør redegøre for hvorledes en foreslået form passer ind i et samlet billede af sprogsystemet og dets udviklingstrin.

Som afsluttende eksempel vender vi tilbage til mandjævningen mellem Asfergstenen og Kolindstenen. Selvfølgelig forekommer der ristefejl på runesten, og Kolindstenen har **burpur sin** med formen *bōrður*, over for Asfergstenens **brupr : sin** med *brōðr*. Der er ingen leksikalsk eller systematisk opbakning til at Kolindstenens ordform nogensinde kunne være *bōrður*. Derimod falder Asfergstenens *brōðr* fuldstændig på plads i en systematisk historisk sammenhæng.

Kilder

Alk = Ole Widding (udg.): Alkuin: De virtutibus et vitiis i norsk-islandsk overlevering og Udvidelser til Jonsbogens kapitel om domme. *Editiones Arnarnæ A 4*, Kbh. 1960.

Flatø = Guðbrandr Vigfusson & C. R. Unger] (ed.): Flateyjarbok : En Samling af norske Konge-Sagaer med indskudte mindre Fortællinger om Begivenheder i og udenfor Norge samt Annaler. [vol.] 2. Kristiania. 1862.

Fsk = Fagrskinna, udg. af Finnur Jónsson 1902-1903 [STUAGNL 30].

GldO = Gammeldansk Ordbogs seddelsamling = Gammeldansk seddelsamling Ordsøgning. <https://gammeldanskseddelsamling.dk/ordsogning>

HrafnG = Hrafn's þátr Guðrúnarsonar. Ms.: AM 66 fol (c1350-1375) 15v-19r.

Indrebø (1920) = Gustav Indrebø (udg.): Sverris saga etter Cod. AM 327 4°. Kristiania 1920.

- Keyser og Munch = R. Keyser og P. A. Munch (udg.): *Norges Gamle Landskabslove* 1, Kristiania 1846.
- LP = *Lexicon poeticum antiquæ linguæ septentrionalis. Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog*, af Sveinbjörn Egilsson, 2. udgave ved Finnur Jónsson. Optrykt København 1966.
- ÓH = Oscar Albert Johnsen og Jón Helgason (udg.): *Saga Óláfs konungs hins helga* : Den store saga om Olav den hellige efter pergamenthåndskrift i Kungliga Biblioteket i Stockholm nr. 2 4to . (1-2). Oslo 1941.
- ONP = *Dictionary of Old Norse Prose = Ordbog over det norrøne prosasprog*. <http://onp.ku.dk/>
- Rindal = Magnus Rindal (udg.): *Barlaams ok Josaphats saga. Norrøne Tekster* 4, Oslo 1981.
- Runer.dk, redigeret af Marie Stoklund og Michael Lerche Nielsen.
- Samnordisk Runtextdatabas. Uppsala Universitet. Runor (raa.se) *el.* <https://app.raa.se/open/runor/search>
- StjC = Stjorn efter AM 228 fol., i C. R. Unger (udg.): *Stjorn : Gammelnorsk Bibelhistorie fra Verdens Skabelse til det babyloniske Fangenskab*. Kristiania 1862.
- Thom = C. R. Unger (udg.): *Thomas Saga Erkibyskups: Fortælling om Thomas Becket Erkebiskop af Canterbury: To Bearbejdelser samt Fragmenter af en tredje*. Kristiania 1869.
- VerA = Jakob Benediktsson (udg.): *Veraldar saga. STUAGNL* 61, København 1944.

Referencer

- Bjorvand, Harald og Fredrik Otto Lindeman: *Våre Arveord. Etymologisk Ordbok*. Revidert og utvidet udgave. Oslo: Novus Forlag 2007.
- Braunmüller, Kurt: »Der Maltstein. Versuch einer Deutung« i *Frühmittelalterliche Studien* 26, 1992, s. 149-164.
- Brugmann, Karl: *Vergleichende Grammatik der Indogermanischen Sprachen*. Zweiter Band. Wortbildungslehre (Stammbildungs- und Flexionslehre). Strassburg: Karl J. Trübner 1893.
- Brugmann, Karl og Berthold Delbrück: *Vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen. Vergleichende Laut-, Stammbildungs- und Flexionslehre nebst Lehre vom Gebrauch der Wortformen der indogermanischen Sprachen*, af Karl Brugmann. Zweiter Band: *Lehre von den Wortformen und ihrem Gebrauch*. Strassburg: Karl J. Trübner 1911.
- Diderichsen, Paul: *Elementær dansk Grammatik*. København: Gyldendal 1946.
- GDS = Erik Hansen og Lars Heltoft: *Grammatik over det Danske Sprog* I-III. Odense: Det danske Sprog- og Litteraturselskab/Syddansk Universitetsforlag 2011.
- GG = Gammeldansk Grammatik = Johs. Brøndum-Nielsen, under medvirken af Karl Martin Nielsen: *Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling* 1-8. København: J. H. Schultz 1928-73.

- Grønvik, Ottar: »Runestenen fra Malt i Jylland.« i *Arkiv för Nordisk Filologi*. 107 (1992), s. 1-34.
- Harder, Peter: *Meaning in Mind and Society. A Functional Contribution to the Social Turn in Cognitive Linguistics*. Berlin: De Gruyter Mouton 2011.
- Heltoft, Lars: »Maltstenens tekst. Hvordan dæmonen uddrives.« i *Danske Studier* 2017, s. 27-99.
- Heltoft, Lars, under medvirken af Marita Akhøj Nielsen: »Fra gammeldansk til nutidsdansk.« i *Dansk Sproghistorie*, Bind 3. *Bøjning og bygning*, Kap. 11.2. udg. af Ebba Hjorth, Henrik Galberg Jacobsen, Bent Jørgensen, Birgitte Jacobsen, Merete Korvenius Jørgensen og Laurids Kristian Fahl, s. 129-225. Århus: Aarhus Universitetsforlag/Det Danske Sprog- og Litteraturselskab 2019.
- Heltoft, Lars: »The Malt Stone as evidence for a morphological archaism. Reconstructing the Proto-Nordic and Proto-Germanic systems of kinship terms.« i *Nowele* 73, 1, 2020, s. 4-20.
- Imer, Lisbeth M.: *Danmarks runesten. En fortælling*. København: Gyldendal og Nationalmuseet 2016.
- Itkonen, Esa: *Linguistics and Metascience. Societas Philosophica et Phaenomenologica Finlandiae*. Kokemäki 1974.
- Itkonen, Esa: »The central role of normativity for language and linguistics.« i J. Zlatev, T. Racine, C. Sinha og E. Itkonen, *The Shared Mind: Perspectives on Intersubjectivity*, s. 279-305. Amsterdam: John Benjamins 2008
- Jacobsen, Lis og Erik Moltke: *Danmarks Runeindskrifter 1-3. Text. Atlas. Register*. København: Einar Munksgaards Forlag 1942.
- Jansson, Sven B. F.: *Runinskrifter i Sverige*. Stockholm: Almqvist og Wiksell 1963.
- Lagman, Svante: »Til försvar för runristarnas ortografi« i *Runrön* 1 (1989), s. 27-37. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Moltke, Erik: *Runerne i Danmark og deres oprindelse*. København: Forlaget Forum 1976.
- Moltke, Erik: *Runes and Their Origin. Denmark and Elsewhere*. København: Nationalmuseet 1985 (Oversat og udvidet udgave af Moltke 1976).
- Nielsen, Karl Martin: »Omramning eller fri apposition i runeindskrifter« i *Arkiv för Nordisk Filologi* 46 (1945), s. 73-91. (Genoptrykt i Karl Martin Nielsen: *Jelling-Studier*. København: Akademisk Forlag. 1977).
- Nielsen, Michael Lerche: »Swedish Influence in Danish Runic Inscriptions« i Klaus Düwel, Edith Marold og Christiane Zimmermann (eds.), *Von Thorsberg Nach Schleswig. Sprache Und Schriftlichkeit Eines Grenzgebietes Im Wandel Eines Jahrtausends. Internationales Kolloquium Im Wikinger-Museum Halthabu Vom 29. September – 3. Oktober 1994*, s. 127-148. Berlin: De Gruyter 2001.
- Nielsen, Michael Lerche: » »Og efter sin elskede«?! Om Lyngby-fragmentet og følelsesladede runeindskrifter.« *Danske Studier* 2012, s. 5-23.
- Nielsen, Niels Åge: *Dansk etymologisk ordbog*. København: Gyldendal 1966.
- Nielsen, Niels Åge: *Danske Runeindskrifter*. København: Hernov 1983.

- Noreen, Adolf: *Altisländische und altnorwegische Grammatik (Laut- und Flexionslehre) unter Berücksichtigung des Urnordischen. Vierte vollständig umgearbeitete Auflage.* Halle (Saale): Max Niemeyer 1923.
- Rasmussen, Anders, Peter Pentz og Lisbeth Imer: »Dette er en hammer.« i *Skalk* 4 (2014), s. 16-17.
- Samplonius, Kees: »Zum Runenstein vom Malt.« i *Amsterdamer Beiträge zur älteren Germanistik* 36, (1992) s. 65-91.
- Searle, John R.: *Speech Acts.* Cambridge: Cambridge University Press 1967.
- Searle, John R.: *The Construction of Social Reality.* Harmondsworth: Penguin 1995.
- Searle, John R.: *Mind, Language and Society.* London: Weidenfeld and Nicolson 1999.
- Stoklund, Marie: »Malt-stenen – en revurdering.« i *Proceedings of the Third International Symposium on Runes and Runic Inscriptions. Grindaheim, Norway, 8-12 August 1990 Runrön* 9, udg. af James E. Knirk, 179-202. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, Uppsala 1994.
- Thorsen, P. G.: *De danske Runemindesmærker* 1-2. Bd. 2: Jyllands Runemindesmærker tilligemed Meddelelser om alle Øernes. København 1864-1879.
- Thuesen, Karen: *Maltstenen.* UJDS-studier 7. Universitets-Jubilæets Danske Samfund. København: Museum Tusulanums Forlag 1990.
- Wimmer, Ludvig F. A.: *De danske runemindesmærker.* Bd. 2,1. 1899-1900. Runestenenene i Jylland. København: Gyldendal 1893-1908.
- Wimmer, Ludvig F. A. *De danske Runemindesmærker.* Haandudgave ved Lis Jacobsen. Gyldendal: København og Kristiania 1914.

